

Antikvariskt åtgärdsprogram – takomläggning på ladugård/loge, Ekelids Hembygds-
gård, Oppeby socken, Kinda kommun.

Utdrag ur digitala Fastighetskartan med markering av hembygdsgården.

Detalj från häradsekonomska kartan 1868-77, blad Hägerstad.

Kartutsnitt från ekonomiska kartan 1946, 7G 6a Oppeby.

Bakgrundsbeskrivning

Soldattorpet Ekelid från väster med ladugården till vänster i bild och torpstugan delvis dold av trädet till höger. Enligt en anteckning är fotografiet troligen taget av Didrik von Essen. Foto i Östergötlands museums samlingar.

Torpstugan är fortfarande delvis skymd av träd.

Torp miljön från öster.

Laugård/loge från sydöst. I bakgrunden syns en hitflyttad smedja.

Torpstugan på ett odaterat fotografi. Ingår i "Album med bilder av de Pauliska gårdarna i Horn, Hycklinge, Oppeby och Kisa socknar". Östergötlands museum, enskilt arkiv nr 136.

De historiska uppgifterna nedan som är specifika för soldattorpet Ekelid är hämtade från en presentation av hembygdsgården sammanställd av hembygdsföreningen. Se Källor.

Under 1680-talet genomdrevs det yngre indelningsverket i Sverige. Rikets gårdar delades in i ett rotesystem, där varje rote skulle rekrytera och underhålla en soldat. Ekelid hörde till Stjerneviks rote och var tidigast knutet till Östgöta kavalleriregemente. Den förste ryttaren som man med säkerhet vet bodde på Ekelid var antagen 1741. År 1809 övergick torpet till att bli ett grenadjär-torp vid Vifolka kompani nr 13 och en rad knektar bodde med sina familjer i torpet Ekelid. Indelningsverket avvecklades succesivt efter ett riksdagsbeslut 1873. Den siste knekten i Ekelid var Anders Gustav Wik som tjänstgjorde fram till 1908. Familjen bodde dock kvar i torpet fram till 1959. Anders Gustav Wik var med och bildade en hembygdsförening i Oppeby och tillsammans med sina barn skänkte han i stort sett alla familjens inventarier och föremål som han samlat till hembygdsföreningen. Samlingarna skulle vara kvar i torpet som ett minnesmärke över livet på Ekelid.

Soldattorpet Ekelid hörde till en rote som utgjordes av gården Stjernevik. Sedan 1883 ingår Stjernevik i O.G. Paulis donationsfond. Kammarjunkaren Otto Göran Pauli testamenterade alla sina egendomar kring sjön Åsunden utanför Kisa i Östergötland till en stiftelse som förvaltas av Riddarhuset. År 1961 skänkte Riddarhusdirektionen byggnaderna i Ekelid till Oppeby Hembygdsförening. Marken är upplåten till föreningen på 25-årsperioder med fritt arrende.

Vifolka kompani nr 13.

Storstugan i torpet.

Redskapsboden.

Del av samlingarna i redskapsboden.

Till torpet hör i dag torpstuga, redskapsbod, ladugård/loge och smedja. Stuga, bod och ladugård ligger på ursprunglig plats. Byggnaderna är timrade eller byggda med panel/brädor på regelverk och har rödfärgade fasader. Med undantag av delar av taket på ladugård/loge är taken täckta med enkupigt tegel. Nytt tegel är av typen Vittinge enkupigt.

Hembygdsgården Ekelid är öppen för allmänheten vid hembygdsföreningens olika programpunkter och för olika visningar.

Kulturhistorisk värdering med risk och sårbarhetsbedömning

Soldattorpet Ekelid har stora *samhällshistoriska* värden, då det visar på det långvariga systemet med indelta soldater. Den siste knekten på Ekelid bodde kvar efter att indelningsverket upphört och hans son skötte sedan torpet tillsammans med hembygdsföreningen. Detta ger en särskild *kontinuitet*.

Det var tydligt reglerat vilka byggnader som skulle finnas på ett soldattorp – med bestämd storlek och funktion. Soldattorpen var i allmänhet enkelstugor och kunde skiljde sig betydligt från office-rarnas boställen. Förutom det tidigare nämna samhällshistoriska värdet som soldattorp har Ekelid även ett *byggnadshistoriskt* värde som exempel på den så vanliga enkelstugan.

Torpet är nu hembygdsgård med samlingar från olika platser i Oppeby, men visar ändå på ett *pedagogiskt* sätt en boendemiljö från tiden runt sekelskiftet 1800/1900. Det pedagogiska värdet förstärks även av läget invid en äldre vägsträckning.

Ekelid ligger ej inom något utpekad område av riksintresse för kulturmiljövård, ej heller inom område av regionalt intresse. Däremot är Ekelid nära knutet till intilliggande Stjärneviks gård som ingår i K 31, Oppeby kyrkomiljö – Väsby, Länsstyrelsens naturvårdsplan och kulturminnesprogram Natur Kultur, 1983.

Torpets ladugård ligger på ursprunglig plats, men har kompletterats med en hitflyttad logdel. Logen stod dock ursprungligen på en gård som har personanknytning till Ekelid. Ladugård och loge är en mycket viktig del av hela miljön och visar på den indelte soldatens roll som torpare med ett fåtal djur och små odlingslotter. Ladugårdens/logens tak är väsentligt för byggnadens fortlevnad. Ur kulturhistorisk synpunkt vore det allra bästa om den nuvarande taktäckningen kunde bevaras. Med tanke på att byggnadernas skötsel bedrivs på ideell basis är det dock förståeligt att man vill ha ett tak som är lättare att underhålla.

Hembygdsföreningen har upprättat ett vård- och underhållsprogram för Ekelids byggnader och ambitionen är att ha ett kontinuerligt underhåll av byggnaderna.

Åtgärdsprogram

Som tidigare nämnts är ladugård och loge från början två separata byggnader, men har nu ett gemensamt tegeltäckt tak. På framsidan ligger olika sorter enkupigt tegel och på baksidan både enkupigt och tvåkupigt tegel. En del pannor är handslagna, men då det är olika typer av tegel ligger de inte helt stadigt. På logdelen lades begagnat tegel i samband med flytten på 1980-talet. På det främre takfallet ligger en papp under läkten, men på baksidan är det läktat direkt mot undertaksbrädorna. Genom tidigare underhåll av taket har inte skadorna hunnit bli så omfattande men det finns en del glipor där vatten kan läcka in. I byggnaden förvaras större föremål, t ex stockbåtar, vagnar och dörrar och de är känsliga för fuktskador.

Hembygdsföreningen önskar täcka taket med Vittinge enkupigt tegel, eftersom man redan använt den sorten på övriga byggnader. Vittingeteglet har en något djupare kupa än det nu befintliga teglet på ladugård/loge, men med tanke på att det är ett lertegel och att det redan finns på de andra byggnaderna kan det vara tänkbart även här. För hembygdsföreningen underlättar det dessutom det framtida underhållet.

Vid nerplockning av befintligt tegel, ska äldre handslagna pannor, som inte är skadade, sparas. Undertaket av brädor lagas vid behov. Läggning av takpapp alternativt någon typ av takmasonit.

Plastduk får ej förekomma. Läktning med ströläkt och bärläkt, läggning av lertegel samtnockpannor. Vindskivor och täckbräden ska vara ohyvlade för att sedan rödfärgas. Något djupare kupa på det nya teglet och eventuell takskiva gör att vindskivorna förmodligen blir ”högre”.

Hembygdsföreningen önskar sätta upp hängrännor och stuprör på ladugården/logen. På baksidan sluttar terrängen ner mot byggnaden, som dessutom ligger nära skogen. Här skulle en avledning av takvattnet vara bra för byggnaden. Med tanke på det dolda läget kan en modernare typ av vattenavrinning, med hängränna och stuprör av samma modell som på torpstugan accepteras. På framsidan sluttar dock marken från byggnaden och behovet av vattenavrinning är inte lika stort. Här kan behovet av hängrännor och stuprör diskuteras.

Ladugårdsdelen i öster.

Logdelen i väster.

Parti av framsidans tegeltak. I nock syns det att takhöjden är olika, vilket är mer framträdande på baksidan.

Parti av framsidans tegeltak.

Tvåkupigt taktegel på baksidan.

En mindre tillbyggnad på västra gaveln, täckt med tvåkupigt tegel och med en hängränna av trä.

Del av undertaket synligt på baksidan.

Enkupigt och tvåkupigt taktegel på baksidan. Här syns även en höjdskillnad i taket.

Ladugården med kalkade väggar.

Undertaket med en mindre skada.

Väggen mot den förhöjda delen.

Undertak i logdelen.

Källor

Informationstext: *Presentation av Rytstartorpet EKElid under Stjernevik Oppeby i Kinda*. Oppeby Hembygdsförening/gm Sören Pettersson

Östergötlands museums topografiska arkiv.

Fältbesök 2018-08-27 och sammanställning av åtgärdsprogram 2019-02-20.

Foto där inget annat anges: Anita Löfgren Ek, Östergötlands museum 2018.

Östergötlands museum
Anita Löfgren Ek
Antikvarie
013 23 03 06
Arkeologi och byggnadsvård